

Jón Pálsson bankagjaldkeri

ÓÐINN, XVIII. árg. 1922

Stúðnir 6.

ÓÐINN

1. - 6. BLAD

JANÚAR - JÚNÍ 1922

XVIII. ÁR

hvar, en að líkindum hefur hann ekki breytt henni neitt til muna. Vjer viljum nú reyna að sjá hvað draga má út úr henni, sjá hvað lesa má á milli línanna, í geislum þeim, er stafa af hinum guðspekilegu fræðum.

(Frh.).

Völvustef.

Kemur sunna, svanni,
sjáðu roða fjalla.
Gunnreif gakk í ranni,
gleður sólfar alla.
Ment er máttur alda,
mannvit Viðars aldur.
Freyr mun vori valda
og vaskur tímans Baldur.

Guðm. Jónsson.

Jón Pálsson bankagjaldkeri.

Jón bankagjaldkeri Pálsson er fæddur 3. ágúst árið 1865 að Syðra-Seli í Stokkseyrarhreppi. Foreldrar hans voru þau hjónin: Páll hreppstjóri Jónsson Sturlaugssonar frá Skipum og Margrjet Gísladóttir Þorgilssonar frá Kaðlastöðum. Bjuggu þau hjónin góðu búi að Syðra-Seli yfir þrjátíu ár, þrátt fyrir mikla ómegð. Þau eignuðust tólf börn, tíu syni og tvær dætur. Sjö af börnum þessum komust á fullorðinsaldur. Meðal þeirra voru bræðurnir Jón eldri, er dó 1905 — orðlagður hæfileikamaður — og Bjarni organleikari og tónskáld, er var barnakennari á Stokkseyri. Var hann nafnkunnur fyrir hina miklu hæfileika sína og starfsemi í þjónustu bindindismála, sönglistar og margra annara framfara, er miðuðu til góðs. Hann druknaði með föður sínum í sjóróðri í Þorlákshöfn 24. febr. 1887. Eru nú aðeins fimm af þessum »Selsbræðrum«, eins og þeir voru nefndir í æsku, enn á lífi. Eru það þeir Pálmar bóndi á Stokkseyri, Júníus bóndi og sýslunefndarmaður að Syðra-Seli, Gísli óðalsbóndi á Kakkarhjáleigu, Ísólfur, hinn alþekti hljóðfærasmíður, hugvitsmaður og tónskáld hjer í Rvík, og Jón bankagjaldkeri.

Jón ólst upp í föðurgarði, uns hann rjedi sig sem vinnumann hjá Bjarna bróður sínum, er bjó í Götú.

Eftir að bróðir hans druknaði var hann tvö ár fyrirvinna hjá ekkjunni. Síðan fluttist hann til Eyrarbakka og gerðist lausamaður. Tók hann þá við kennarastarfinu við barnaskólann og sömuleiðis við organleikarastarfinu við Eyrarbakkakirkju eftir að hún var reist, en það var árið 1890. Þó gegndi hann jafnframt um hríð organleikarastarfinu við Stokkseyrarkirkju.

J. P. hefur verið stakur starfsmaður og afkasta- maður að hverju sem hann hefur gengið. Þegar hann var orðinn lausamaður, vann hann jöfnum höndum að barnakenslu, kenslu í söng og hljóðfæraslætti, stundaði sjóróðra, fjekest við skrifstofustörf við Lefoliiverslun og vöruafgreiðslu við verslunina á Stokkseyri. Stundum fór hann í vegavinnu, og á sumrin fór hann venjulega í kaupavinnu. Á þeim árunum var ekki til mikils að sækjast eftir háu kaupgjaldi. Þá var aldrei borgað meira þar eystra fyrir skrifstofustörf en 20 aurar um kl.st., og jafnmikið fyrir barnakensluna, og var þar ekki úr að aka. Það sýnir einna ljósast hve mikill eljumaður J. P. var, að honum tókst að draga saman 150 kr. fyrir skrifstofustörf sín fyrir veturinn, og annað eins fyrir barnakenslu.

Árið 1895, hinn 19. okt., giftist J. P. heitmei sinni, Onnu Sigríði Adólfadóttur. Er hún fædd 23. febrúar 1874. Foreldrar hennar voru þau Adólf Adólfsson bóndi á Stokkseyri og Ingveldur Ásgrímsdóttir Eyjólfssonar frá Litlu-Háeyri á Eyrarbakka. Þau voru öll þremmenningar að frændsemi: Selshjónin, Páll og Margrjet, Einar »borgari« á Eyrarbakka, faðir Sigfúsar tónskálds og dómkirkjuorganleikara, Sigríður gamla á Stokkseyri, dóttir Jóns ríka í Móhúsum og móðir Adólfs á Stokkseyri. Er ætt þessi einhver hin mesta söngætt landsins nú í seinni tíð. Langafi þessara þremmenninga var Bergur Sturlaugsson bóndi í Brattsholti, er var annálaður söngmaður á sinni tíð. Og síðan hefur verið óslitin söngmannaröðin í ættinni fram á þennan dag. Eru þeir frændurnir J. P. og Sigfús Einarsson hinir fimtu í niðjaröðinni frá Bergi og þremmenningar að frændsemi. Mætti telja hjer marga frábæra söngmenn; t. d. voru þeir afburðamiklir söngmenn, annar fyrir 40 árum, Guðmundur Þorgilsson afabróðir Jóns, og hinn fyrir fáum árum síðan, móðurbróðir hans, Gísli á Stóra-Hrauni. Hin ríka hneigð til sönglistarinnar hefir fylgt ættinni kynlið eftir kynlið.

Þeim hjónunum, J. P. og frú Onnu, hefur ekki orðið barna auðið. En þegar »spanska« veikin gekk 1918, urðu þau fyrst manna til þess að bjóðast til að taka að sjer börn til uppfósturs. Tóku þau tvö systkini frá einhverju allra bágstaddasta heimili þessa

komið var undir dag, en þá hleypur Þór að honum og lýstur hann hamrinum í þunnvangann, svo að hamarinn sökk upp að skafti. En Skrýmir settist upp, strauk vangann og gerði helst ráð fyrir að fuglar mundu sitja á greinum uppi yfir sjer, því að „mik grunaði, er ek vaknaði, at tros nokkurt af kvistunum fjelli í höfuð mjer; hvárt vakir þú, Þór?“

Síðan stóðu þau upp öll og hjeldu áfram ferðinni. Skrýmir gaf Þór og fjelögum hans það heilræði, að láta ekki mikið yfir sjer, er þeir kæmu til Útgarða, því að það væri ekki víst, að hirðmenn Útgarða-Loka myndu vilja þola þvílíkum „kögur-sveinum köpuryrði“. Síðan sagði hann þeim til vegar og skildi við þá fjelaga. „Ok er þess eigi getið“, segir Snorri, „at Æsirirnir bæði þá heila hittask“.

Í Útgarði.

Þegar þeir fjelagar höfðu gengið um hríð, sjá þeir borg eina mikla. Var hún svo reisuleg, að þeir urðu að setja hnakka á bak aftur, áður þeir fengju lítið upp yfir hana. Grind var fyrir borgarhlíðum og hnigin aftur. Vildi Þór ljúka upp fyrir sjer, en fjekk ekki hrundið upp grindinni. Seinast varð hann og þeir fjelagar að láta svo lítið og smjúga gegnum spala grindarinnar. Þá sáu þeir og höll eina mikla. Þeir gengu inn í hana. Í höllinni sáu þeir margt manna, er sátu á bekkjum sitt til hverrar handar. Flestir voru hallarþúar ærið stórvaxnir. Því næst komu þeir fyrir konunginn, Útgarða-Loka. Það er sem honum hafi ekki þótt mikið til þeirra koma, því að hann glotti við tönn og mælti: „Seint er um langan veg at spyrja tíðenda, eða er annan veg en ek hygg, er þessi sveinstauli Öku-Þórr?“

Útgarða-Loki spyr, hverjar íþróttir þeir fjelagar sjeu viðbúnir að þreyta, því að enginn skuli vera þar, sem ekki sje að einhverju leyti umfram flesta menn. Þá segir Loki, er gekk síðastur: „Kann ek þá íþrótt, er ek em alþúinn að reyna, at engi er sá hjer inni, er skjótara skal eta mat sinn en ek“. „Íþrótt er þat“, segir Útgarðaloki, „ef þú efnir“. Kallar hann svo á mann einn, er sat utarlega í höllinni, at hann reyni kappát við Loka. Hjet hann Logi. Þeir Loki og Logi settust að sláturtrogi, sinn við hvorn enda, „ok át hvartveggi sem tíðast og mættusk í miðju troginu“, segir í Eddu. Þó var sá munur á, að Loki hafði etið slátrið alt að beinum, en Logi hafði gengið enn þá betur frá mat sínum, því að hann hafði etið slátrið alt og beinin, og svo trogið. Það var því álit allra, að Loki hefði farið halloka fyrir Loga.

Þá spyr Útgarða-Loki, hvort ungmennið Þjálfí kunni nokkra íþrótt. Hann var allra manna fóthvatastur. Þjálfí kveðst því vera fús til þess að freista að renna skeið við hvern þann, er Útgarða-Loki fengi til að keppa við sig. Þetta þótti Útgarða-Loka góð íþrótt, og kallar til sín ungmenni eitt, er Hugi hjet, og bað hann að „renna í köpp við Þjálfá“. Hugi kemur fyr á skeiðsenda en Þjálfí, en þó má heita, að Þjálfí væri á hælum honum. Hið næsta skeið varð Þjálfí um örskotslengd á eftir. Og þegar þeir reyndu með sjer hið þriðja sinn, var Þjálfí ekki kominn lengra en á mitt skeiðið, þegar Hugi stóð á skeiðs-enda. Það var því álit, að Hugi hefði unnið.

Þá spyr Útgarða-Loki Þór, hvort hann muni vilja þreyta einhverja íþrótt, og telur það líklegt, að hann sýni af sjer einhvern frækleik, svo miklar sögur, sem menn hafi gert um stórvirki hans. Þór kvaðst alþúinn að þreyta drykkju við ein-

hvern. Það líkar Útgarða-Loka vel, og lætur sækja vítiðshorn það, er hirðmenn voru vanir að drekka af, og mælti: „Af horni þessu þykir þá vel drukkit, ef í einum drykk gengr af, en þessu drekka af í tveim drykkjum, en engi er svá lítill drykkjumaðr, at eigi gangi af í þrimr“.

Þór leit á hornið og þykir það ekki mikið, en þó nokkuð langt. Hann var þyrstur, og svelgur því stórum; hann vildi helst ekki þurfa að drekka aftur. En þegar hann þurfti að ná andanum, leit hann í hornið, og gat ekki sjeð, að nokkuð hefði lækkað í því. Útgarða-Loka þótti Þór hafa af sjer dregið við drykkjuna, en þóttist samt vita, að hann mundi drekka af í öðrum drykk. Þór setur nú hornið á munn sjer og hygst að drekka sýnu meira en fyr. En þegar hann varð að ná andanum, leit hann í hornið og varð þá aðeins vel berandi borð á því. Útgarða-Loki ljet sjer fátt um finnast og mælti: „Svá lítst mjer, ef þú skalt nú drekka af horninu hinn þriðja drykkinn, sem þessi muni mestr ætlaðr“. Þessu reiddist Þór, sem von var, og setur hornið á munn sjer og drekkur sem ákafast. Og þegar hann hafði teygð sem mest hann má, lítur hann í hornið og hafði þá lækkað allmikið í því. Þá vill hann ekki drekka meira. Þó vill hann reyna einhverjar aðrar íþróttir. Bauð Útgarða-Loki honum þá að reyna sig við það að lyfta ketti sín-um. Hljóp þá köttur einn grár að lit fram á hallargólfið, og var hann næsta mikill. Þór gekk að kettinum og tók annari hendi undir kvið honum og hugðist að lyfta honum í einni svipan, en kötturinn beygði kenginn eftir því sem Þór seildist hærra. En þegar Þór hafði teygt sig alt hvað hann gat, lyfti kötturinn einum fæti. Útgarða-Loki ljet Þór heyra það, að kötturinn mundi helst til stór fyrir ekki meiri mann en Þór. Þá mælti Þór: „Svá lítinn sem þjer kallið mik, þá gangið nú til einhver ok fáisk við mig; „nú em ek reiðr“. Útgarða-Loki litast um bekk, en þykist ekki sjá neinn, er muni ekki álíta það neðar virðingu sinni að glíma við Þór. Hann lætur því kalla Elli kerlingu fóstru sína inn í höllina, því „felt hefir hon þá menn“, kvað Útgarða-Loki, „er mjer hafa litisk eigi ósterklegri en Þór er“. Þór reynir því fangbrögð við Elli, en hún stóð að sama skapi fastar fyrir, sem hann sótti meira á. Og þar kom um síðir, að hún tók að leita bragða, og varð þá Þór laus á fótum og urðu með þeim sviftingar allharðar, uns Þór fjell á knje öðrum fæti. Þá gekk Útgarða-Loki til þeirra og bað þau hætta. En sagði, að Þór mundi ekki duga að reyna sig við fleiri hirðmenn, og vísaði honum og fjelögum hans til sætis“.

Daginn eftir fylgdi Útgarða-Loki þeim fjelögum út af borginni, og sagði Þór, að hann hefði beitt hann mjög brögðum og vjelum. Kvaðst hann hafa verið Skrýmir og brugðið bergi undir högginn, er hann reiddi að honum í skóginum. Maður sá, er þreytti kappátið við Loka, var ekki maður, heldur villieldur, og át hann því ekki síður trogið en slátrið. Sveinn sá, er Þjálfí rann í köpp við, kvað Útgarða-Loki hafa verið hug sinn. Annar endi vítiðshornsins var, sagði hann. úti í sjó, svo það var ekki nema eðlilegt, að Þór gengi seint að teygja úr horninu. Kötturinn var í raun og veru enginn köttur, heldur sjálfur Miðgarðsormur, sem lýkur um öll lönd. Þá þótti og Útgarða-Loka undur, hve Þór stóð lengi fyrir Elli og að hún kom honum ekki nema á annað hnjeð, fyrir því að öllum kemur ellin til falls, ef svo gamlir verða, að þeir bíði elli. —

Þetta eru aðalatriði sögunnar. Vera má, að Snorri Sturluson hafi gert sjer far um að bregða kýmnisblæ á hana hjer og

bæjar, sem þau þó vissu engin deili á áður. Eru börnin hin efnilegustu, piltur og stúlka. Var annað þeirra fimm, en hitt fjöggra vetra, er þau komu til fósturforeldra sinna. Frú Anna er ein af þeim konum, að því er kunnugir segja, sem lítið hefur borið á út á við, en á samt miklu meiri þátt en margan grunar í ýmsum mannkærleiksverkum. Sem dæmi þess, hve þau hjónin hafa reynst þeim raungóð, er þau hafa tekið trygð við, má geta þess, að nú fyrir nokkrum árum var hjá þeim vikastúlka fyrir innan fermingaraldur. Varð hún fyrir þeirri mæðu að fá skæðan sjúkdóm, er verður ekki læknaður hjer á landi. En þá kosta þau hana til Khafnar, svo að hún þyrfti ekki að fara á mis við bót við böli sínu, sökum efnaskorts.

— Sumarið 1902 fluttist J. P. hingað til Rvíkur. Eftir ný-árið rjeðst hann sem bókhaldari til Brydesverslunar, og var þar þangað til 1909, eða um það leyti sem hún lagðist niður. Þá um haustið var hann fenginn til þess að aðstoða rannsóknarnefnd þá,

er var skipuð til þess að »rannsaka allan hag Landsbankans«. Var hann sjerstaklega ráðinn til þessa starfa af því að hann mun hafa verið talinn þekkja mörgum fremur til manna og málefna út um land, ekki síður en hjer í Rvík. Tók hann við störfum í Landsbankanum í janúar 1910. Tveim árum síðar, eða 1912, var J. P. settur gjaldkeri bankans með fullri ábyrgð, og veitt þetta embætti 7. maí 1914, og hefur hann gegnt því síðan.

Jón Pálsson er einn af þeim mönnum, er hefur að mestu lagt sjálfur þann mentaveg, er hann hefur gengið, en ekki þrætt hina beinu og ruddu braut skólanámsins. Undirstöðumentun sína fjekk hann á miklu og fjölmennu sveitaheimili, þar sem honum, ekki síður en öðrum, var haldið mjög að vinnu og vaninn á staka reglusemi. Þar lærðist honum að fara sparlega með hið dýrmætasta »pund« — tímann. Hann fór að stunda sjó á unga aldri, »reri út«, sem kallað var, þegar hann var á fjórtánda árinu. Mun hann

hafa róið um tuttugu vetrarvertíðir; þrjú ár reri hann hjer á Seltjarnarnesi, en lengstum stundaði hann sjó Stokkseyri á opnum bátum, því að þá þektust ekki vjelbátar austanfjalls.

Í barnaskóla hefir Jón verið samtals 9 mánuði. Það kom mjög snemma í ljós, að J. P. var mjög fróðleiksgjarn og framsækinn um mentun, eftir því sem þá var títt um unga menn. Varði hann öllum tómstundum sínum heima til þess að menta sig.

J. P. hefur starfað mikið í þjónustu almennings. Hann kom á fót skóla fyrir sjómenn austanfjalls, á meðan hann stundaði þar sjó. Var skólinn nefndur »Sjómannaskóli Árnessýslu«. Starfaði hann marga vetur og var styrktur af fje sýslunnar. Jón Pálsson var þar vitanlega aðalkennarinn. Það mun mega fullyrða, að J. P. hafi ekki tekið neina borgun fyrir kenslu sína við þennan skóla, því að skólamálið var honum hjartfólgið áhugamál. Kenslan var ókeypis, en styrk þeim, er sýslan veitti, var varið til áhalda-

Anna Adólfadóttir.

Jón Pálsson.

kaupa og annars, er skólinn þurfti til rekstursins. Það, sem kom J. P. til þess að beita sjer svo mjög fyrir sjómannaskólamálið og leggja eins mikið á sig og hann gerði til þess að halda skólanum sem lengst og best við líði, var það, að honum blöskraði að sjá hvernig »landlegudagarnir« fóru til ónýtis. Og þeir voru stundum fullar þrjár vikur samfleytt. Eru margir af þeim, sem »útskrifuðust« úr þessum skóla, gildir bændur, útgerðarmenn, skipstjórar og jafnvel alþingismenn. Um þessar mundir gengu stundum um 50 skip frá Stokkseyri, og munu því oft hafa verið um 600 til 700 sjómenn. En eins og gefur að skilja, var ekki nema lítill hluti þeirra, er sótti skólann. Skýrslur yfir skólalahaldið munu vera til enn.

Þess má og geta, að J. P. »gaf út« í mörg ár handrituð sveitablöð, — því að þá var engin prentsmiðja fyrir austan fjall. Hjetu blöð þessi »Kveldúlfur«, »Bergmálið« og »Gangleri«. Voru þau tvær þjettskrifaðar arkir í »folio«-broti og komu út viku-

lega að vetrinum. Þau voru látin ganga milli helstu manna sýslunnar, er rituðu í þau margar góðar greinar og nýtsamar. Hafði J. P. alla ritstjórnina á hendi og sendi þau lesendum sínum ókeypis. Það er talið víst, að margt af því, er stóð í blöðum þessum, hafi orðið til þess að hrinda af stað margskonar fyrirtækjum þar í sýslunni, eða orðið að minsta kosti til þess að vekja menn til umhugsunar um margt. Þar var t. d. rætt um járnbrautarmál, áveitu, kaup á jarðeignum. En aðallega var rætt um sjávarútveg og ýms bjargráð hans. Þá stofnaði J. P. hinn svo nefnda »Sjómannasjóð Árnassýslu«, sem mun vera enn þá til. Var lengi vel einn fiskur lagður til hans af hverjum hlut, eða þá fiskvirði. En sjóðnum var ætlað að styrkja fjölskyldur þeirra manna, er í sjó drukna þar í veiðistöðvunum. Verst er, ef þessi tillög hafa fallið niður að mestu eftir að J. P. fluttist til Rvíkur. J. P. sat í stjórn »Sparisjóðs Árnassýslu« full 10 ár, og var kennari á Stokkseyri og Eyrarbakka í fimtán vetur. Þegar svo Stokkseyri var skift í tvo hreppa (Stokkseyrarhr. og Eyrarbakkahr.) árið 1897, var J. P. kosinn oddviti Eyrarbakkahrepps. En honum voru oddvitastörfin mjög ógeðfeld, og reyndi hann þess vegna að losna við þau sem fyrst.

Þegar minst er á æfiatriði J. P., hefði ef til vill verið rjettast að gera nokkra grein fyrir stærsta opinbera málinu, sem hann hefur verið við riðinn; er það Landsbankamálið, eða hið svo nefnda »Landsbankafargan« árið 1916. En höf. þessara lína brestur nægilega þekkingu að dæma nokkuð um það máli. Bar J. P. þar sigur úr býtum, eins og kunnugt er. Annars er skýrt frá þessu máli í hinni svo nefndu »Bláu bók«, eða »Skjölum viðvíkjandi Landsbankanum«, er birt voru að ráðstöfum stjórnarinnar. Þess skal getið, að enginn þeirra manna, er þá voru í bankastjórninni, eru í henni nú, og hefur ekki síðan, svo kunnugt sje, borið á neinum erjum milli gjaldkera og bankastjórnarinnar.

Jón Pálsson er einn af þeim, er stofnuðu fyrsta bindindisfjlagið þar eystra. Var það nefnt »Bræðrafjlagið« og var í rauninni undirbúningsfjlag eða fyrirrennari Good-templarreglunnar. Fjlag þetta var stofnað 4. okt. 1885, en Good-templarstúkan var ekki stofnuð fyr en 13. júní 1886. Bjarni bróðir J. P. var hinn helsti forvígismaður hennar, meðan hans naut við. En þegar hann fjell frá, óttaðist móðir þeirra bræðra, að þá mundi bresta kjark til að halda bindindisstarfseminni áfram með eins mikilli festu og Bjarni hafði gert. Og var þá sem hún vildi eggja þá lögeggjan, er hún gekk sjálf í fjlagið, þótt hún væri þá komin fast að sextugu. Var hún þá spurð að því,

hví hún, svo öldruð kona, gengi í stúkuna. »Jeg veit«, svaraði hún, að drengirnir mínir minnst hans Bjarna míns og þess, er hann vildi gera öllum gott, er þeir sjá mig sitja á fundum með þeim«. Hún mun og hafa átt kollgátuna. Bræðurnir munu hafa átt henni ekki hvað síst að þakka, hve lengi þeir gátu haldið fjelagsskapnum saman. Þar kom, að J. P. gekk úr fjelaginu, og hneigðist til vındrykkju, jafnvel þótt það gæti ekki heitið úr hófi fram. En hann áttaði sig brátt, og segir hann sjálfur að það hafi hann verst gert um sína daga, er hann gekk úr reglunni. Þegar hann gekk aftur í hana, var sem hann reyndi að bæta sem mest hann mátti fyrir burtför sína með því að vinna alt hvað hann gat, bæði í undirstúkunni á Eyrarbakka og þó enn þá meira í barnastúkunni. Það eitt er víst, að starfið í barnastúkunni átti afarvel við hann, sökum þess að hann er frábærlega barngóður. Þegar hann fluttisi til Rvíkur, gekk hann í G.-T.-stúkuna »Verðandi« nr. 9, og er enn í dag fjelagsmaður hennar. Hann var stórritari reglunnar hjer á landi frá 1909 og stórtemplar frá 1911—1913. J. P. gekk einnig í Oddfellow-regluna, árið 1905. Starfsemi hans innan þeirrar reglu er þeim, sem þetta ritar, ekki kunnug, nema hvað nokkuð má marka á því, hve hlýjan hug fjelagsbræður hans bera til hans. Mun því óhætt að gera ráð fyrir, að hann muni hafa haft þar verk að vinna og ekki legið á liði sínu fremur en annarstaðar. Það hef jeg fyrir satt, að margir fátæklingar, og ekki síst fátækra manna börn, hafi oft haft ástæðu til að fagna komu hans og skoða hann sem erindreka göfugs málefns, er hann hefur sjest leita uppi fátækustu hreysin og kjallaraholurnar í Rvík. Mætti eflaust segja hið sama um fleiri fjelagsmenn þessarar göfugu reglu.

Þeir menn, er hafa átt því að fagna, að kynnast J. P. og spjalla við hann í góðu tómi, finna brátt inn á að hann er fræðimaður mikill. Hann á að öllum líkindum langstærsta skríflu- og kýmnisafn hjer á landi, og væri æskilegt, að eitthvað af því kæmist á prent. Hann hefur sömuleiðis safnað miklu af sígildum og ramíslenskum orðum, sem sjást óvíða í ritum eða ekki, en hafa samt lifað á vörum alþýðunnar alt fram á þennan dag. Hefur hann lánað eða gefið sr. Jóhannesi L. L. Jóhannessyni frá Kvonnabrekku bók eina með slíkum orðum. Heitir hún »Ranamosk«. Spurði jeg sr. Jóhannes, hvernig honum litist á þetta orðasafn J. P. Kvað hann sjer væri ánægja að segja, að orðasafn þetta hefði »inni að halda mörg ágæt orð, sem eru mjög fágæt og flest eflaust forn, þótt eigi finnist í fornritum«. Og hvergi munu gömlu, is-

lensku sálmalögin, eins og þau voru sungin í kirkjunum, að finna nema hjá honum. Hann náði þeim með þeim hætti, að hann fjekk gamlan mann ofan úr Borgarfirði, Guðmund Ingimundarson að nafni, til þess að syngja um 200 sálmalög fyrir sig í »Fonograf«. Guðmundur þessi hafði verið mikill söngmaður og forsöngvari í Borgarkirkju um margra ára skeið, og altaf sungið »gömlu lögin«. Nú geymast þessi lög um aldur og æfi, og er þetta eitt hið markverðasta safn, er fram líða stundir, og einstætt í sinni röð. Ágrip af æfisögu Guðmundar Ingimundarsonar birtist í Óðni fyrir nokkrum árum. Loks má og geta þess, að J. P. hefur safnað ljósmyndum af ýmsum sjerkenningum gömlum mönnum. Hafi hann mætt slíkum mönnum á götunni, hefur hann haft það til að bjóða þeim heim til sín og biðja þá að lofa sjer að láta taka mynd af þeim, er hann hefur verið búinn að »dubba þá upp«, látið þá fara í önnur yfirhafnarföt, ef þeir hafa verið miður vel til fara, og setja upp hálsklín. Af mörgum slíkum mönnum eru þetta einu myndirnar, sem til eru. Bókasafn á J. P., en ekki getur það mikið heitið, en í því eru margar fágætar bækur, sjerstaklega sögubækur og söngfræðirit, bæði innlend og útlend.

Það má kalla Jón Pálsson höfund Sjúkrasamlagsins, sem má hiklaust telja með hinum allra þörfustu samtökum, er hafa orðið hjer á landi. Fyrsta hugmynd J. P. um sjúkrasamlag varð þannig til, að hann kyntist dönskum bakara, er flúttist til Eyrarbakka um 1884, N. C. Bach að nafni. Hjá honum sá hann lög fyrir »Bagernes Sygekasse for København og Omegn«, og vissi að bakarinn fjekk stundum rífligan styrk úr þessum sjóði, þegar hann sendi skýrslu um veikindi sín. Um aldamótin voru tveir æskuvinir J. P. erlendis við nám. Voru það bræðurnir Sigurður Jónsson, sem nú er læknir í Þórshöfn í Færeyjum, og Sigurjón P. Jónsson skipstjóri. Sigurður var á háskólanum í Khöfn, en Sigurjón á sjómannaskóla í Noregi. J. P. bað þá að útvega sjer alt hvað þeir gætu af upplýsingum um sjúkrasamlög, lög og skýrslur. Sendi Sigurður honum mikið af slíkum bókum, bæði frá Danmörku og Þýskalandi, og Sigurjón einnig frá Noregi. En þá hafði J. P. svo mikið starf á hendr við Brydesverslunina, að hann sá að sjer mundi ekki vinnast tími til þess að undirbúa sjúkrasamlagsstofnun svo vel sem þörf væri á, þar sem hjer var um algert nýmæli að ræða. Fór hann þess vegna til Guðmundar landlæknis Björnson með öll vegna til Guðmundar landlæknis Björnson með öll þau gögn, sem hann hafði víðað að sjer, og bað hann að hrinda málinu af stað. Hann gerði það bæði fljótt

og vel, sem vænta mátti. Hann flutti rjett á eftir fyrirlestur um sjúkrasamlög, og fékk kosna fimm manna nefnd til þess að sjá málinu farborða. Í þeirri nefnd voru þessir: Guðm. landlæknir Björnson, Halldór Daníelsson hæstarjettardómari, Eggert Claessen bankastjóri, Sæmundur prófessor Bjarnhjeðinsson og Klemens Jónsson fyrv. landritari. Nefnd þessi var kosin af Oddfellow-reglunni, enda hafði málið ekki komið annarstaðar fram. Og þar var það tekið til rækilegrar athugunar, áður en J. P. rjeðist í að stofna það. Það var stofnað 12. sept. 1909 og kallað »Sjúkrasamlag Reykjavíkur«. Það hef jeg eftir kunnugum manni, er starfað hefur við sjúkrasamlagið, að J. P. hafi verið aðalmáttarstoð í þessu fjelagi, alt frá því að það var stofnað og fram á þennan dag, og að hann hafi lagt á sig afskaplega vinnu fyrir það, og verið formaður þess frá því að það var stofnað.

Það sjest á því, sem hjer að framan er sagt, að Jón Pálsson hefur haft mörg áhugamál. En mesta áhugamálið er þó enn ótalið. Það er sönglistin. Ef hann hefði ekki látið þarfir annara verða sjer skipun til þess að láta sitt eigið hjartfölgna áhugamál sitja á hakanum, mundi hann nú vera kominn eins langt í sönglist og þeir, er lengst eru komnir af hjerlendum mönnum. En hann hefur orðið að hafa jafnan mörg járn í eldinum — annara vegna.

Þegar hann var 11 vetra, heyrði hann fyrst organ-slátt. Bjarni bróðir hans tók hann með sjer út á Eyrarbakka, er hann fór þangað til þess að æfa sig. Og svo hugfanginn varð pilturinn af því að hlusta á æfingarnar, að hann sat sem steini lostinn það sem eftir var dagsins og gat ekki um annað hugsað. Var þá vöknud hjá honum óslökkvandi þrá til þess að læra að leika á hljóðfæri. Þá var það, að Einar Einarsson (er síðar varð organleikari og smiður í Hafnarfirði, faðir Sig. E. Hlíðar dýralæknis og þeirra systkina) kom að Seli, til þess að læra hjá Bjarna bróður J. P. Hann kom þá með ofurlítið harmóníum. Við þetta magnaðist löngunin um allan helming hjá Jóni, sem von var. Það varð og til þess að móðir hans varð hvað eftir annað að fara á fjörunnar við föður hans, en málið var mjög torsótt og lengi tvísýnt um úrslitin. Svo hugkvæmdist þeim, mæðginunum, að fá Bjarna í lið með sjer. Hann kvað nauðsynlegt, að einhver annar kynni að leika á hljóðfæri þar í sókninni, því að vel gæti verið að hann yrði forfallaður eða fjelli frá. En þá var eftir að vita, hvort drengurinn gæti fengið tíma til þess að gefa sig við þessum »óþarfa«. Jú, hann fjekk það; eftir »gegningar« mátti hann hlaupa suður í Stokkseyrarkirkju,

til þess að læra hjá Bjarna bróður sínum, er átti heima í Götum. Það hefur J. P. sagt, að aldrei hafi hann hlaupið meira á æfi sinni, en þegar hann fór suðureftir í fyrsta skifti, og reyndar oft, til þess að æfa sig. Þó var ekki í fögnuðinn að flýta sjer, því að kirkjan var ofnlaus og lak, meira að segja, eins og hrip, og varð honum þess vegna stundum svo kalt við æfingarnar, að hann varð að standa upp og »berja sjer fast, uns blóðstrauminn krókloppan flýði«, enda fenti oft inn á hendur honum, er hann sat við hljóðfærið. Þannig fjekk hann æfingu tvisvar eða þrisvar í viku. En námið gekk seint með þessu móti, sem von var. Það varð því ekki fyrir en sumarið 1882, að hann spilaði í fyrsta sinn við guðsþjónustu. Þá var Bjarni bróðir hans til altaris. Var þá ekki laust við geig og kvíða hjá hinum óreynda organleikara, og það bætti ekki úr skák, þegar sá, er átti að fletta nótnabókinni, fletti upp á skökku lagi, þegar átti að syngja tvo sálmana tafarlaust hvern á eftir öðrum við altarisgönguna. Það kom þá hik á »organleikarann«, svo að augnablikspögn varð í kirkjunni. Fanst honum þá sem ólánið ætlaði að elta sig, en hughægðist nokkuð eftir messu, þegar hann heyrði undir væng, að menn dáðust að því hve fljótur »pilturinn var að átta sig og finna rjetta lagið sjálfur«. Eftir þetta ljek hann öðruhvori á hljóðfærið við guðsþjónustu, og tók svo við organleikarastörfunum 27. febrúar 1887. Og síðan hefur J. P. gegnt organleikarastörfum að heita má, og það með þeirri alúð og fádæma ósjerplægni, sem honum er eiginleg. Til dæmis má geta þess, að honum var ætluð nokkur þóknun fyrir organleikarastarf sitt við Frikirkjuna, en hana ljet hann ganga til söngflokksins, því að hann vildi umfram allt hafa sem bestan söng í kirkjunni. Hefur hann sagt, að sjer hafi oft sárnað að geta ekki lagt betri söng og hljóðfæraslátt til guðsþjónustunnar, en bæði kirkjan og sjálft hljóðfærið var því til fyrirstöðu. Organið er ekki eins gott og skyldi, jafnvel þótt pípuorgan sje, og kirkjan að heita má óhæf til söngs. Hinsvegar dáðist Steingr. Johnsen að kirkjusöngnum á Eyrarbakka í tíð J. P., og kvað hann mundu vera besta kirkjusönginn á landinu, þar sem hann þekti til.

J. P. hefur fengið allmikið orð á sig sem kennari í organslætti, enda hefur hann nú kent geysimörgum að leika á hljóðfæri. Það er haft eftir Önnu sál. Petersen, sem lengst og best fjekest við að kenna slaghörpuslátt (fortepiano), að þegar einhver kom til hennar, er hafði lært áður að leika á harmóníum, »þá sje jeg ávalt«, sagði hún, »hvort sá hinn sami hefur lært hjá Jóni Pálssyni. Nemendur hans hafa

fengið svo góðan undirbúning, að jeg þekki þá undir eins úr«. Og í brjefi, er jeg hef fengið frá einum af nemendum hans, hr. Elíasi Bjarnasyni kennara, segir meðal annars: »Jón hefur frá æsku haft hinar mestu mætur á sönglist og hljóðfæraslætti, og iðkað hvorttveggja eftir bestu föngum. — Ef Jón væri spurður, hvað hann hefði helst viljað verða, býst jeg við að svarið yrði: Kennari í organslætti og tónfræði. En J. P. hefur orðið að láta annað sitja í fyrirrúmi, að eins getað helgað sönglistinni tómstundirnar, og þó, að mínum dómi, náð ótrúlega langt með þeim hætti á þessu sviði. Mun engan furða, þó hann með þessu móti hafi ekki getað náð þeirri fullkomnun, sem þeir einir ná, er gefa sig óskiftir að slíku námi og öllum starfskröftum sínum geta varið til þess; en það hefði Jón eflaust kosið öllu öðru fremur.

Því er eins varið um söngmentun Jóns og mentun hans á öðrum sviðum, að hún er sjálffengin að mestu og staðgóð, fengin við bóklestur og stöðuga æfingu, eftir því sem tími hefur unnist til. . . ! Ekki veit jeg, hve margir þeir eru, sem hafa notið kenslu Jóns Pálssonar í organslætti; en það veit jeg, að þeir eru fjöldamargir. Kensla hans er ákveðin, skýr og lipur. Nokkuð eftirgangssamur þótti mér hann um það, að æfingarnar væru vel og nákvæmlega af hendi leystar, en ekki tel jeg honum það til ókosta nú orðið. Síðan jeg sjálfur fór að fást við kenslu, finn jeg æ betur og betur, hve þryðisgóður kennari Jón Pálsson er. Jón er einn þeirra manna, sem maður fær því meiri mætur á sem viðkynningin verður meiri.

J. P. er maður mjög hljóðfærafróður, sem kalla mætti, enda hefur honum komið sú þekking að góðu liði, þar sem hann hefur haft hljóðfærasölu á hendi síðan 1892. Hann hefur komist í samband við hinar bestu hljóðfæraverksmiðjur hjer í álfu, og selt hjer geysimörg (stundum nál. 80 á ári) harmóníum og slaghörpur (fortepiano). Hefur hann gert sjer mjög far um að útvega aðeins góð hljóðfæri, því að hann segir, sem er, að góð hljóðfæri eiga ekki hvað sístan þátt í að glæða heilbrigt sönglistarlíf í landinu, og þess vegna hefur hann neitað að selja hljóðfæri fyrir verksmiðjur, sem hafa ekki verið reyndar að vörugæðum, — jafnvel þótt hann hafi sjeð, að þarna stæði honum opinn glæsilegur gróðavegur.

Þegar á alt er litið, hefur J. P. átt mikinn þátt í því að glæða sönglistarlíf með þjóðinni. En honum hefur samt fundist, að hann gæti nagað sig í handabökin fyrir það, að hann kostaði ekki kapps um að gerast afkastamikill brautryðjandi á þessu sviði. Var sem honum fyndist sem hann hefði syndgað gegn

sönglistinni, eða rjettara sagt brugðist henni. Hjet hann því oft með sjálfum sjer, að hann skyldi með einhverjum hætti reyna að bæta fyrir það, ef hann yrði þess umkominn, og þá helst með því að stuðla að því, að einhver Íslendingur gæti fengið svo fullkomna söngmentun, sem framast mætti verða, og þá sjerstaklega í organslætti. Þess vegna var hann og fljótur að taka bendingu konu sinnar, að hjálpa frænda sínum, Páli Ísólfsyni, til þess að leggja stund á sönglistarnám, í stað þess að leggja fyrir sig prentaraíðn, eins og hann var byrjaður á. J. P. sá undir eins, að listamaður leyndist í prentnemanum, en hann hefði samt líklega hikað við að leggja út í það, að senda Pál til Þýskalands, ef hann hefði vitað, hvað það kostaði — þar sem kostnaðurinn margfaldadist eftir að ófriðurinn skall á. En hann vissi það ekki, — til allrar hamingju, segir hann sjálfur, — og honum hefur auðnast að klífa þrítugan kostnaðarhamarinn. Hefur hann þar með ekki aðeins veitt fjöldamörgum óblandna unun, sem listin ein getur veitt, heldur og aflað Íslandi mikils álits á þessu sviði hinna fögru lista.

Verst er, ef þjóðin getur ekki, sökum fátæktar, notið Páls Ísólfssonar, og að listamaður þessi verði að dvelja lengstum erlendis og koma heim aðeins endrum og eins. Komur hans verða þá í rauninni til þess að koma mönnum í skilning um, hve mikils sönglistavinirnir fara á mis, af því að hjer vantar bæði hús og hljóðfæri við hæfi hans.

Þegar saga hinnar íslensku sönglistar verður rituð og *allra* hinna helstu stuðningsmanna hennar getið, mun J. P. verða að miklu og góðu getið. Framfarirnar á sviði sönglistarinnar fara nú að verða æ stórstígari með þjóðinni, þar sem hver listamaðurinn kemur öðrum meiri og stundar nám við fræga tónlistarskóla erlendis. En þegar þeir koma heim og virða fyrir sjer það, sem eftir frumbýlinga íslensku sönglistarinnar liggur, er ekki nema eðlilegt, að þeim virðist það fáskrúðugt, — borið saman við það, er blasir við þeim erlendis með þeim þjóðum, sem lengst eru komnar í þessum efnun. Framfarirnar blómgist og blessist á þessu sviði, eins og öðrum. — Er mjer sem jeg sjái, hvar musteri sönglistargyðjunnar rís mikið og veglegt upp með þjóð vorri, er fram líða stundir. En hæstu og tilkomumestu súlurnar í því líta *ekki* undirstöðusteinana lítilsvirðingaraugum.

S. Kr. P.

Gunnar hreppstjóri Pálsson

og

Sigríður Árnabjörnsdóttir.

Gunnar hreppstjóri Pálsson er fæddur á Eyjólfsstöðum á Völlum í Suður-Múlasýslu 27. okt. 1852. Foreldrar hans voru Páll Sigurðsson Guðmundssonar sýslumanns í Krossavík Pjeturssonar sýslumanns á Ketilsstöðum Þorsteinssonar sýslumanns á Viðivöllum. Móðir Páls Sigurðssonar var Ingunn Vigfúsdóttir prests Ormssonar á Valþjófsstað. Móðir Gunnars var Helga Benjamínsdóttir, hin mesta myndar- og rausnarkona. Benjamín var ættaður úr Suður-Þingeyjar-sýslu. En móðir Helgu var Guðrún Vigfúsdóttir, ættuð úr Hróarstungu. Gunnar ólst upp með foreldrum sínum til 10 ára aldurs, en fluttist þá að Berufirði til Þorsteins prests Þórarinssonar og Sigríðar Pétursdóttur, og ólst upp hjá þeim hjónum fram til fullorðinsára. Í Berufirði naut Gunnar hins besta uppeldis, fjekkk meiri leiðbeiningar í bóklegum efnun, en títt var um unglina í þá daga. En sjerstaklega mun búskaparatorkan og reglusemin á heimili þessara ágætishjóna hafa verið honum hinn besti undirbúningsskóli undir lífið. Vorið 1883 fluttist Gunnar að Ketilsstöðum á Völlum til ekkjunnar Sigríðar Árnabjörnsdóttur, sem bústjóri, og gekk að eiga hana um sumarið 1884. Konu sína misti Gunnar 24. ágúst 1920, eftir 36 ára ástúðlega sambúð. Ekki varð þeim hjónum barna auðið, en nokkur fósturbörn hafa þau alið upp, og reynst þeim sem bestu foreldrar.

Gunnar Pálsson er gildur meðalmaður á allan vöxt, fríður sýnum, einarður í allri framgöngu, örlyndur, en kann þó vel að stilla skap sitt, en eigi hefur honum verið gjarnt að láta hlut sinn í skoðunum, nema full rök komi til. Atorku- og dugnaðarmaður hefur Gunnar verið hinn mesti, og fyrirmynd í búnaði, bæði að dugnaði og hagsýni. Hefur bú hans (á $1\frac{1}{2}$ Ketilsstöðum) verið með hinum stærstu á Hjeraði, og hefur hann til þessa tíma jafnan gengið sjálfur fyrir verkum á sumrum, og hirt lömb sín og reiðhesta á vetrum, enda er hann hestamaður mikill og fjármaður góður, Þegar Gunnar byrjaði búskap, var lítið farið að gera að jarðabótum hjer austanlands. Mikið af Ketilsstaðatúni var krappapýtt og alt ógirt. Nú er þýfið horfið, en rennsljettur töðuvöllur kominn í staðinn. Hefur hann þannig sljettað nær 15 dagsláttur, og einnig er nú túnið algirt, með vandaðri girðingu. Útengi hefur Gunnar einnig bætt með girðingum og vatnsveiting-